

Spomenici kulture i sredstva informiranja

MONUMENTS CULTURELS ET LES MOYENS D'INFORMATION

Ivo Maroević

Govoriti o spomenicima kulture kao o svojevrsnom fenomenu s gledišta njihova održavanja u mediju sredstava javnog informiranja, svakako je zadatak koji nadilazi okvire ovog prikaza. Nadilazi ga utoliko, što bi za svestrano i dostatno — statistički točno praćenje ove problematike trebalo imati znatno širi uvid u sve ono što se publicira u novinama, čuje na mnogim radio stanicama, vidi na televizijskim ekranima. Ovako, želimo li makar pokušati naznačiti problem moramo se zadržati u nekom ograničenom prostoru i vremenu i dati mu dimenziju ograničenosti u zaključcima, s time da se možemo upustiti u određena uopćavanja tamo, gdje nam struktura informacija i ljudi koji ih primaju iz određenog medija može omogućiti općenitiji zaključak. Ne ulazeći ovom prigodom u širinu korištenja informacija ove vrste zadržali bismo se na situaciji u republici Hrvatskoj, a unutar nje na gradu Zagrebu i onome što njemu gravitira. Izabrani model nije možda idealan, ali budući da znamo njegove temeljne značajke, tada ćemo u težnji prema objektiviziranju saznanja ukloniti one elemente koji strše i koji bi zbog svoje posebnosti mogli unijeti određenu dozu pretjeranog odstupanja od neke zamišljene idealne sredine.

Vratimo li se natrag u krug informatike, tada odmah uočavamo da unutar čitavog sustava znanstvenih, stručnih i društvenih područja unutar kojih se pojavljuje fenomen spomenika kulture, a niti u usko specijaliziranoj djelatnosti na zaštiti spomenika kulture ne postoji definirani informacijski sustav koji bi logikom svojih struktura osigurao regulirano kretanje informacija o spomeniku kulture na svim onim razinama na kojima je ta informacija prijeko potrebna. Informacije o spomeniku kulture stvaraju se na više razina i imaju različite predznake. Što se krug oko spomenika više širi to je i stupanj informiranja o spomeniku niži, a razina na kojima se informacije prihvaćaju također su sve niže i niže. Primjerice, informacija o ruševinama nekoga staroga grada u njegovoj neposrednoj okolini često je prvenstveno informacija o njegovoj povijesti (pretežno prema predaji), zatim ovisno o njegovu stanju informacija o kamenu koji je dobar građevni materijal, dok se do razine općine ova informacija transformira, dobija predznak spomenika kulture posredstvom nadležnog zavoda za zaštitu spomenika

kulture, ali se slijedom zahtjeva za intervenciju odmah pretvara u novčanu brigu ili dosegne razinu razmatranja maglovite turističke eksploatacije. Na razini odgoja i obrazovanja ova će se informacija eventualno domoći predmeta u kojemu se učenici upoznaju s bližim zavičajem, a ako se radi o izuzetnoj vrijednosti, moći će se probiti na nešto višu razinu. No to je još uvijek posredna informacija koja dobiva predznak spomenika kulture tek kad prođe kroz mehanizam službe za zaštitu spomenika kulture. Tada uglavnom postaje zatvorena informacija sve dok se ne pojavi u javnosti, ali tada pretežno s teškim opterećenjem u obliku traženja novca za obradu, zahvat ili sl. Ovakva informacija koja tako obojena dolazi u šire društvene sfere pretvara spomenik kulture u stanovitu novčanu sumu; dolazi do identifikacije spomenika kulture s novčanim iznosima koji su uvijek preveliki za onoga do koga takva informacija stiže i tako spomenik kulture postaje tek dijelom društvene potrošnje.

Ovaj kratki prikaz koji je možda i suviše pojednostavljen pa stoga i malo karikiran, daje nam sliku puta neorganizirane informacije o nekom prosječnom spomeniku kulture. Slično se događa s vrhunskim spomenicima, ali na drugoj razini promatranja. I tako uslijed stihijskog selekcioniranja informacija dolazimo i do naglavice postavljenih zaključaka. Primjerice, kad se u raspravi o tome da li vatrometi i ostali pirotehnički efekti škode ili ne škode kamenu arene u Puli, dolazi gotovo do spoznaje da bi arena trebala biti sretna što se u njoj održava filmski festival, pa makar i uz cijenu nekog kamena, a ne obrnuto.

Što se događa u uskom specijalističkom krugu, koji se profesionalno bavi spomenicima kulture? Tu se odvija znanstvena, stručna, javna i druga interdisciplinarna djelatnost. Na određenim područjima i razinama pridružuju im se i drugi instituti i zavodi Sveučilišta ili Akademije. Provode se zaštni radovi, tako da se u proces uključuju i restauratorski zavodi. Broj informacija o spomenicima raste iz dana u dan, a njihovo se korištenje još uvijek uglavnom svodi na nepreglednu primarnu informaciju. I naravno, da te i takve informacije ne kolaju nekim ustaljenim kolotečinama, već se grupiraju ovisno o organizaciji rada pojedine ustanove ili o sposobnosti pojedinca da otkrije način njihova kretanja. Stoga te informacije, iako

po značaju ne spadaju u zatvorene već pretežno u poluotvorene informacije postaju duboko zatvorene, praktički neiskoristive, osim onom malom broju ljudi koji je uz njih i koji ih koristi uz prilične poteškoće.

Možda bi se moglo postaviti pitanje, čemu sustav informiranja unutar jedne specifične djelatnosti vezati uz informiranje javnosti o spomenici ma kulture, pa makar oni bili srž te djelatnosti? Odgovor je jednostavan. Da bismo osigurali jednakomjerno informiranje javnosti o toj nadasve važnoj problematici, da bismo izbjegli proizvoljno tretiranje delikatnih problema s kojima je današnji život spomenika vezan, da bismo sustavnim selekcioniranjem svih poznatih nam informacija s tog područja mogli informirati društvo kao cjelinu na svim njegovim razinama interesa i odlučivanja o spomenicima kulture, kako bi oni time postali sastavni dio i potreba društva a ne samo opća ili zajednička potrošnja, da bismo stvarali klimu za spomenike a ne da se u kategoriju otvorenih informacija mogu (ne silom selekcioniranja, već dotoka informacija iz drugih izvora: sudovi, sigurnost, znanost, društveni događaji i sl.) probiti tek ekscenčni događaji negativna ili pozitivna predznaka.

Jer što nam se događa. Uzmimo samo jedan primjer koji nije ni po čemu poseban, ali je značajan upravo po svojoj svakodnevnosti. Nedavno je u TV dnevniku studija Zagreb, dakle u najgledanijoj emisiji, analizirana mogućnost povećanja stambenih kapaciteta u starim dijelovima Zagreba, Karlovca, Rijeke i nekih drugih gradova u Hrvatskoj adaptacijom potkrovlja i dogradnjom katova na pojedinim starim zgradama kako bi se dobili jeftiniji stanovi, pretežno u akciji osiguravanja radničkih stanova. Kao jedna od mogućih smetnji navedena je i suglasnost restauratorskog zavoda za takve akcije. Zanimarimo neobaviještenost novinara o nazivu institucija koje o tome vode brigu, iako je i to indikativno, jer on govori o restauratorskom (dakle izvođačko-operativnom zavodu) umjesto o zavodu za zaštitu spomenika kulture koji izdaje takve suglasnosti i vodi politiku zaštite spomenika kulture na određenom području. Zadržimo se samo na tome da se putem najsnažnijeg medija javnog informiranja briga o zaštiti kulturno povijesnog prostornog ambijenta posredno spominje tek kao stanovita kočnica mogućeg povećanja broja jeftinijih stanova u starim dijelovima gradova. Jasno je da novinar to nije učinio namjerno da bi zanemario napore ljudi koji u toj djelatnosti djeluju, već je to samo odraz obaviještenosti društva g zaštićenim starim gradskim jezgrama, o tom što aktivna zaštita spomenika kulture znači i da ona ne smije biti kočnica napretka. U bloku kulture to se ne bi dogodilo. Jer u TV dnevniku ima mjesta za zaštitu spomenika kulture, ali za onu zaštitu koja je čista, koja ulazi u blok kulture, objavljenih knjiga i gusarskih napada na amfore, potopljene brodove i osamljene crkvice, dok se ona zaštita spomenika kulture koja je kompleksna i povezana s vitalnim

interesima društva na drugim područjima, koja se isprepliće s problemima stanovanja, prometa, rekreacije, položaja novih industrijskih postrojenja, zagađivanja i time propadanja spomenika rijetko pojavljuje na TV ekranima ili u novinama; ona jednostavno nije ravnopravni faktor. Korijen je opet u nedovoljno jasnoj, raširenoj i organiziranog informaciji o tome što je spomenik kulture i što znači njegova zaštita. Ukoliko mi društvu ne osiguramo dotok ispravno doziranih informacija, ovisno o razini na koju se upućuju, tada će društvo posredstvom drugih informacionih sustava ili podsustava doći i do informacije o spomeniku kulture, ali će tada najčešće doći do nepotpune informacije koja će moći izazvati pogrešan zaključak i pogrešan potez.

Mi ćemo s vremena na vrijeme vidjeti emisije o spomenicima kulture povodom proslava pojedinih obljetnica, čut će se intervju s ljudima koji rade na zaštiti spomenika u pojedinim zahvatima i problemima, ali će se sve uglavnom svesti na poticaj izvana, na interes onoga koji pita, što radite vi koji se bavite spomenicima kulture, što radite na nekom konkretnom primjeru. Tada on, novinar, dobronamjerni prikazivač ili komentator provodi selekciju informacija koje prima. Naravno da su tu moguće nepotpune informacije koje obzirom na maleni broj primarnih informacija što ih društvo prima s ovog područja mogu lako postati dezinformacije. Primjerice, nedavno je završen simpozij o djelu Jurja Dalmatinca, povodom petstote obljetnice njegove smrti. Održan je u Šibeniku, u neposrednoj svezi s velikim Jurjevim djelom, katedralom sv. Jakova. U mnoštvu informacija koje su se pojavile o Jurju, a usporedno i o katedrali, malo je bilo onih koje bi upućivale na propadanje Jurjeva djela, na uzroke propadanja, na posljedice koje možemo očekivati ako uzroke ne umanjimo, ako ih već ne možemo ukloniti. U sferu javnog informiranja gotovo da i nije ušla opasnost koju industrija ferolegura u Šibeniku predstavlja za kamen — materijal Jurjeva djela. A to znači da bi aktivna zaštita spomenika kulture trebala djelovati ne samo na tvornicu da postavljanjem efikasnih filtera smanji zagađivanje zraka i time oštećivanje spomenika kulture, već i putem dobro selekcioniranih informacija sustavno stvarati javno mnijenje da i ono djeluje u pravcu smanjenja zagađenosti zraka, kako bi se izbjegla ekscenčna situacija koja će se stvoriti kad dođe do potpune destrukcije umjetnički oblikovana kame- na katedrale.

I tako bismo mogli redati u nedogled. Sumiramo li ono što imamo, tada ne možemo biti zadovoljni. Postoji određeni sustav vodoravnog kolanja informacija, barem u službi za zaštitu spomenika kulture u Hrvatskoj, u kojem se na jednom području stručne informacije o spomenicima kulture slijevaju u dokumentaciju o spomeniku u nadležnom zavodu za zaštitu spomenika kulture. Ne postoji organizirana veza koja bi informaciju o ostalim relevantnim podacima što se nalaze u rdugim institucijama ili u pojedinaca automatski

povezala s dokumentacijom u zavodima za zaštitu spomenika kulture. Društvena zajednica prima eventualnu usmenu informaciju o djelatnosti zavoda, određene informacije kroz upravni postupak i programe rada s izvještajima o radu u određenom vremenskom razdoblju. Vodoravna razmjena informacija između zavoda za zaštitu spomenika kulture u raznim područjima i ostalih srodnih institucija uglavnom ne postoji. Vertikalni tijek informacija u republički dokumentacioni ili neki drugi centar, s povratnom spregom, još nije uspostavljen tako da bi efikasno djelovao. Efikasno je jedino ono informiranje koje je podloga za traženje i dobivanje novčanih sredstava iz republičkih izvora. No i ono nije jedinstveno, jer su kakvoća i količina informacija u raznim institucijama različiti, bez obzira što su problemi jednaki ili slični. Nejednačenost i nepotpunost takvih informacija umanjuje vrijednost i djelotvornost ovog načina informiranja.

Nedovoljno organizirani sustav informiranja o spomenicima kulture i njihovoj zaštiti ne može osigurati ni stalno i djelotvorno opskrbljivanje sredstava javnog informiranja podacima o problemima u ovom području kulturne djelatnosti. Ne postoji služba tzv. »public relation« u našoj zaštiti spomenika kulture, koja bi sustavno selekcionirala primljene informacije i davala potpune obavijesti o problemima spomenika ne samo sredstvima javnog informiranja, već i svim drugim društvenim razinama na kojima se raspravlja i odlučuje o spomenicima. Ovako su spomenici kulture uglavnom vezani na kulturne redakcije i rubrike televizije, radija i novina, a ukoliko neki problem silom svoje kompleksnosti probije ovu kulturnu barijeru, tada možemo biti sigurni da će biti nedovoljno objektivno interpretiran. Uz to su vezani uz jubileje, značajne događaje ili zahvate (etno park u Kumrovcu ili spasavanje »Bakra« broda heroja) i ekscese koji se senzacionalistički jave i povremeno podsjetite društvo da bi trebalo nešto učiniti da se takvi ekscesi ubuduće ne ponove. Jedan dio informacija, pretežno stručnog ili znanstvenog značaja, dolazi u javnost putem stručnih publikacija zavoda za zaštitu spomenika kulture ili društva

konzervatora, ali i taj dio ostaje u uskom krugu posebno zainteresiranih.

Gdje je izlaz? Zaključak i odgovor su veoma kratki. Izlaz je u otvaranju prema javnosti. Da bi se to moglo provesti trebalo bi osigurati djelovanje jedinstvenog informacionog sustava, koji bi prvenstveno obuhvaćao organizirano i propisano kretanje standardiziranih informacija o spomenicima kulture u vodoravnom i vertikalnom smjeru. Tek tada bi se na određenim točkama — na općinskom, republičkom pa i na saveznom nivou mogla u okviru službe za zaštitu spomenika kulture osnovati tijela koja bi emitirala informacije o stanju i potrebama spomenika, informacije koje bi stizale do svakog čovjeka — do čovjeka koji koristi spomenik i o njemu odlučuje. Tada bi se i odluke donosile s više odgovornosti, a spomenik kulture i njegova problematika bili bi svakodnevno prisutni u širokoj društvenoj bazi. Tek tada bi služba za zaštitu spomenika kulture u potpunosti ispunila svoju misiju posrednika između spomenika kulture i društva. Da bismo to mogli ostvariti, trebat će osigurati mnoge prethodne pretpostavke, izmijeniti način mišljenja i ponašanja, trebat će se podvrgnuti određenoj disciplini koju informiranje traži, neće smjeti biti nepokrivenih područja u vremenskom, prostornom ili sadržajnom smislu, trebat će eliminirati privatizaciju informacija itd. Neće biti lako, ali ako shvatimo da ćemo jedino tako moći osigurati ne samo djelotvornu odgovornost društva prema spomeniku — jer tko je dovoljno i na vrijeme informiran taj je i odgovorniji — već i potpuniju stručnu odgovornost u vlastitim akcijama na spomeniku, tada ćemo morati prijeći preko uskih, katkad čak i cehovskih, stručnih ili teritorijalnih interesa i u interesu kulturnog nasljeđa naroda koje nam je povjereno na brigu i čuvanje učiniti taj dodatni napor da naša djelatnost ne bude zatvorena i tajna, već otvorena i javna, sa svim odgovornostima i posljedicama koje javnost rada u potpunosti ostvarena sa sobom nosi. Time ćemo vjerojatno ubrzati procese koji će spomenicima kulture dati ono mjesto u društvu koje oni zaslužuju.